

GILBERT EDIT

Biblioterápia és olvasáspragmatika

Irodalomtanításunk és iskolarendszerünk sajátosságairól, gondjairól, lehetséges kiútjairól sokat gondolkodunk, írunk, rendre terítéken a téma, az E. Szabó László-féle helyzetkép¹ mégis meglepi olvasóját. Attól meg-rázó, hogy megdöbbenő evidenciákat vonultat fel. Szülői rosszérzéseink tükrében láthattuk meg általa élesen, könyörtelenül az életkori sajátosságokat évtizedek óta figyelembe nem vevő magyar oktatási rendszer lényegi változatlanságát. Ráébredtünk a nyilvánvalóra: mennyi természetellenes tevékenységhez, nem szervesülő anyag legyűréséhez adjuk néma be-leegyezésünket; hagyjuk, engedjük, küldjük ebbe a nagy rendszerbe (nem feledkezem meg az enyhítő kivételekről) gyerekünket kínlódní, teljesíténi, megfelelni, versenyezni.

A mese varázsával boldogabbá tehetnénk őket még az alsó évfolyamon, írja E. Szabó László, s akkor más emberekké válnának. Elég lenne a tudományokkal való foglalatatoskodást gyermekeinknek később kezdeniük, visszhangzik bennem s nem hagy nyugodni egy pár éve hallott rádió-riport az izlandi oktatási rendszerről. Az izlandi gyerekek alsó tagozaton sportolnak – külön-külön órákban tantárgyként művelnek, próbálnak ki minden szóba jöhető sportágat, amit csak lehet arrafelé. S játszanak, ház-tartási eljárásokat sajátítanak el – saját óra jut az egyes fő tevékenységekre –, meg festenek, rajzolnak, énekelnek s hangszeren gyakorolnak. És megtanulnak az anyanyelvük mellett nagyon jól angolul is. Tizenegyné-hány-évesen pedig kipihenten, nyugodtan, mohón, kiegyensúlyozottan, egészségesen és hatalmas kíváncsisággal szívják magukba a tudományokat: hatékonyan, eredményesen. Ha ezt a nálunk hagyománytalan rendszer nem is tudjuk elég komolyan venni, ám felelősen gondolva oktatási rendszerünkre s annak résztvevőire igazán megfontolhatnánk végre a környező államokban és nálunk is meghonosodó Waldorf- vagy más reformpedagógiai szemlélet alapvetéseit, tanulságait saját közoktatásunk tekintetében.

Részlet egy hosszabb tanulmányból.

A meseterápia vágyteljesítő erényei² az azonosulás és eltávolodás dinamikus folyamatában az irodalomterápia általános jellegzetességeivel érnek össze – hagyják az embert boldog, fantáziáját nem elvesztő, gondjaiban is feloldódáshoz jutó, védettséget teremtő, találó gyermeknek maradni felnőttkorára is. Megőrizni a boldogságra, harmóniára törekvő és ahhoz eszközt, közeget lelő gyermeki lényt. Biblioterápiával nemcsak irodalomórán találkozhat az egyén, ám ott is. Minden korosztályban

szükség és igény van rá. Létre is jönnek rendszerektől és elméletektől függetlenül olyan koordinált értelmezési alkalmak: akár irodalomórák, ahol úgy beszélnek irodalomról a tanárral (moderátorral) a résztvevők, hogy az róluk legalább annyira szól, mint a műről. Azt a vonulatát képviselem a műfajnak, amikor a mű nem csak apropó a továbbiakhoz. Nem annak ellenében; egyáltalán nem a művészet, az irodalom intencióival szemben, s nem is az irodalomtudomány belátásainak kihagyásával fo-

lyik a beszélgetés róla és általa. Az általam képviselt biblioterápia nem az irodalmi mű létmódjának és befogadásának sajátosságait megcáfolva, megsértve, redukálva működik. A szubjektív, ám interszubjektív, „több-személyes” (Papp 2005)³ olvasat úgy jön létre, hogy miközben beleolvassuk magunkat a szövegbe, s felismerjük és szóvá tesszük életünkkel a párhuzamosságot, a tanár-terapeuta moderálásával a többiek is ezt teszik, összehangoltan velünk. Így nem öncélú, féloldalas, egyirányú a folyamat, amely csakis az adott olvasóról, az „én”-ről szól, amiben a mű is mindössze katalizátora saját élettörténetünk,

életproblémáink narrálásának. Ebben az esetben célt tévesztene. Nem teljesen szubjektív, hanem kanalizált; közös, többszörösen, többfelől kontrollált és egybehangolt tevékenység az általunk művelt biblioterápia. A másféle s nem csak a saját olvasatra nyitott, minél teljesebb körű, interperszonálisan műcentrikus befogadás a hatékonyság letétje, a cél elérésének módja, hiszen éppen a „másik” olvasata tágíthatja beszűkült horizontunkat. Egy másik látszólagos ellentmondás is rejlik itt. Ami a legmélyebben személyes ugyanis, éppen az a leguniverzálisabb, ezt tudja kifejezni a művészet. Jeney Éva ennek szellemében a műalkotás dialogikus természetét kibontó dialógusnak fogja fel a biblioterápiát, s idézi Rogerset, aki szerint minőségileg más látásmód jelenik meg a dialógusban. Nézőpontok artikulálása, képviselete, ütközése, egyeztetése zajlik benne,⁴ s Jeney Éva szerint is a biblioterápia leghatékonyabb formájában éppen ezért csoportmunka, ahol a terapeuta a beszélgetés médiuma, s a nézetek átívelnek az értelmezett szöveg fölött. A Talmud kettős szerkezetéhez hasonlóan érvelhetünk és érveket, magyarázatokat vethetünk össze – ugyanarról. Jeney Éva itt az ideális dialógus ismérveit is összegyűjti több filozófustól, Grice-tól a kooperatív dialógusét (tisztá, korrekt, optimálisan informatív, őszinte, releváns, nem kétértelmű, nem

*...a meseterápia
vágyteljesítő
erényei...*

zavarja össze a másikat, nem informál felül/alul: kérdés azonban, a biblioterápia résztvevői alkalmasak-e erre az ideális kommunikációra, a biblioterápia tere ilyen ideális mentális hely-e). Magunk megértése zajlik tehát a művön át, a mű által, különféle konfliktusaink felismerésére nyílik mód – máshonnan. A mű megfejtésének folyamata önmaga tágabb lehetőségeinek a felfedezéséhez is eljuttatja az olvasót a többiek körében, s az által, annak révén, árán, hogy a mű kohéziója nem sérül. Eszerint az elközelítés szerint mindig vissza kell találni hozzá.

Hoi Cheu cikkében⁵ éppen a biblioterápia és az irodalomtudományok kapcsolatát vizsgálja. Következtetésével csak részben értek egyet, amire a szerző elképzelésének ismertetése után rátérek. Hoi Cheu R. Barthes szövegelméletéből kiindulva a biblioterápiát a recepcióesztétikával és az irodalmi hermeneutikával hozza összefüggésbe. Derrida nyomán és F. Stanley 1980-ban megjelent könyve alapján (*Is There a Text in This Class?*) azt tételezi, hogy a biblioterápiának – éppen az olvasásaktusra való figyelme miatt – sok közös vonása van a recepcióesztétikával, ugyanakkor számottevő eltérések is találhatóak a két irányzat között. Minthogy a biblioterápia olyan multidiszciplináris interaktív tevékenységi forma, amelynek a célja az ember testi-lelki egészségének a fejlesztése, a biblioterápiát így, állítja, az olvasásnak az olvasókra gyakorolt hatása, és nem az irodalmi mű értelmezése érdekli. Az olvasó-központú szemlélet a biblioterápiában döntő fontosságú, eltolódás jön létre benne ebbe az irányba, mivel a terápiás folyamat célja nem a műértelmezés, hanem az olvasók érzelmi és kognitív igényeinek a kielégítése, és ennek a révén pozitív pszichológiai fejlesztés kifejtése. Nem a mű minél teljesebb, adekvátabb megközelítése a cél, bár a biblioterápia igen produktív módon képes bevonni működésébe az irodalomtudományokat, azok újabb ágait, ám inkább a dekonstrukciót, mint a hermeneutikát. Míg ugyanis a hagyományos – s a hermeneutikai érdekeltsgű irodalomtudomány is – az irodalmi művet állítja a középpontba, addig a biblioterápia szerinte paradigmaváltást hozott az irodalommal való foglalkozásban: benne az irodalomtudományok felől a szövegtudományok felé tolódik el a hangsúly. Azaz: szerzőnk a „hermeneutikai érdekeltsgű” megközelítést is a „Szerző–Olvasó-modellel” véli leírhatónak, a biblioterápia ún. „Olvasási Hálójának

*...olvasó-központú
szemlélet
a biblioterápiában...*

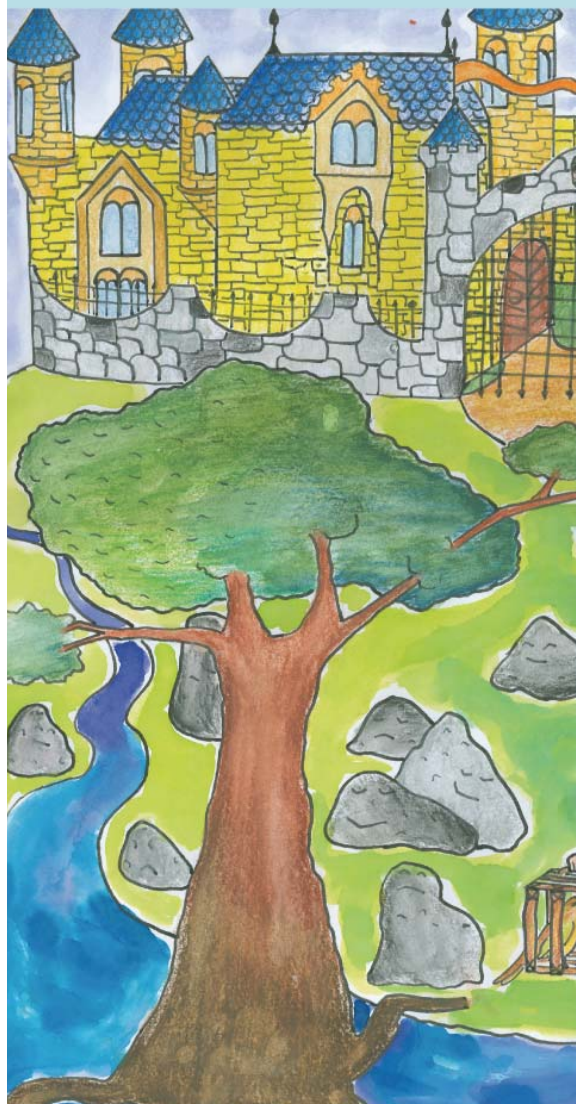
modelljén” belül pedig a „szöveg”-be az olvasók is beletartoznak, és már nem a művön van a főhangsúly, minthogy a különböző írásművek egyfajta csomópontokként tartják össze a hálót. E „hálózat”-modellben a szerzői szándék nem kap kitüntetett figyelmet, írja, mert a mű nem egyéb, mint az organikus szövegfolyamat materializált változata, az emberek érintkezésének egy vonala. Egy ember olvasata kognitív és/vagy érzelmi változásokat idéz elő a másikban, ami egy új narratíva kialakulásához vezet. A keletkező narratíva az újonnan kialakuló identitás „pretextusa”, ám

a folyamat nem ér véget az új narratív struktúra megszületésénél, hiszen az új mű maga is „pretextusa” egy következő műnek. A biblioterápiában az olvasói recepció, a „recepcióesztétikai” természetű kérdések nem hermeneutikailag motiváltak, hanem olvasó-orientáltak: hogyan ismer magára az olvasó az olvasás révén, és az olvasás hogyan idéz elő benne érzelmi és kognitív változásokat. A biblioterápia, ez a szövegorientált interdiszciplináris tudomány három területen képes strukturális váltást előidézni az irodalom tanításában: a kánon, a szerző és a tanár tekintetében, írja még Hoi Cheu. A biblioterápia aktív összetevője

éppen az olvasók szövegépítése, miközben az olvasott szövegeknek csupán a katalizátor szerepe jut. Paradox módon az igazi szerző a terápiás olvasás folyamatában az olvasó, mivel az olvasás az írás „pretextusa”. A „szerző halálának” e deklarációjával a hagyományos irodalomtudomány eredményei nem válnak használhatatlanná, hiszen a biográfia, a műfaj és az irodalomtörténet tanulmányozása éppenséggel azt mutathatják meg, hogy egy adott irodalmi alkotás sohasem önmagában létezik, hanem egy nagyobb narratív háló része, mondja Hoi Cheu. Az én álláspontom abban tér el az övétől, hogy kevésbé vallom ilyen fokon olvasóorientáltnak, olvasó felé eltolódottnak az optimális biblioterápiát. A befogadó, a használó általi továbbgondolást, továbbírást, továbbmondást nem a múltól történő eltávolodásként fogom fel, hanem dialógusként a mű körül, a műről, annak részeként, attól soha tartósan el nem szakadva. Biblioterapikus faggatása is a mű létmódjához tartozik. Nem vélem olyan jelentősnek, mint a cikk írója, hogy a terápiában résztvevő személy aktivitása folytán átlépnénk a szövegirodalomba, hogy a hangsúly immár áttevődne más szövegek képződésére. Nem tartom célszerűnek, kívánatosnak, hatékonynak a lineáris irányt: a pretextusok generálódását egymásból, messzire jutva el a múltól

*...a befogadó,
a használó
általi
továbbgondolást...*

forduló pont

A mese
hídszerepe?

63

saját mentális terekbe. Az én modellem a hermeneutikai köré, a műhöz intézett kérdéseké-válaszoké magunkon, egymáson át; alakzata a megszemélyesülő dialógusé. A mű ne apropója, kiindulópontja legyen a beszélgetésnek, ne asszociációk elindítójaként funkcionáljon, ugyanis ő maga tartalmazza a gyógyírt, a feloldást. Éppen nyelvi megalkotottsága, sajátos, egyedi kompozíciója, narrációja, esztétikuma foglalja magába a válaszokat is önnön kérdésfeltevésére, az általa implikált, gerjesztett kérdésekre. Az implikált és a valós olvasó közti eltérés reflektálása is segíti a biblioterápia céljait: milyen az a világ, hogy érezném magam benne én?

Ezért használok továbbra is a cikk felfogása szerint korszerűtlen „mű”-terminust, ám nem a szerzői

intenció pozitivista értelmében, akkor már inkább a strukturalistákéban. A

„mű” megközelítése felfogásomban igenis hermeneutikailag motivált: a használó érdekelt benne, hogy ne távolodjon el tőle túlzottan, részesüljön megértésében – ezáltal kap segítséget ebben az esztétikailag objektívált formában a műtől önnönmaga problémáira. Létrejött, elmaradó, várható, remélhető, őt segítő katarzisének

kommunikálása, tudatosítása analóg a mű megfejtésével, (olvasás)élményének és (olvasási) zavarának tudatosításával. Az „Olvasási Hálók” (a szerző terminusa) álláspontom szerint a terapeuta koordinálásával a műből induljanak ki, aköré szerveződjenek, aköré szövődjenek

újra és újra – mert annak felfejtésében érdekeltek. A saját közelítés, élmény, szövedék, szöveg megosztásának igénye hívja létre a művek köré létesülő, azok értelmezésére, megfejtésére alakuló, létrejövő spontán és szervezett, vezetett közösségeket. Ez történik színelőadások megbeszélésekor, s más művészeti ágak esetében is megfigyelhető.

Szeretik a laikusok ha például előttük, velük egy körben beszélnek kritikusként együttesen látott-hallott művekről, vitatják meg azokat az ő jelenlétükben. Ez a formáció érdekes, vitatott, hierarchikus képződmény, melyben a közönség látszólag passzivitásra van kárhóztatva, egyirányú befogadójaként a szakszerű értelmezéseknek. Valójában viszont feldolgozhatja, továbbgondolhatja, továbbviheti saját köreibe a hallottakat. A POSZT (Pécsi Országos Színházi Találkozó) szakmai vitáinak kapcsán is felmerült a kettéosztás lehetősége „közönségtalálkozóra” és „a kritikuskok szakmai értékelésére”. Ezt a kétosztatúságot azonban elitista, a közönsé-

get, a laikust lebecsülő szemlélet hívná elő, amely szerint a közönség úgyis csak rajongani kíván és magánélményeit osztaná meg a színésszel, nincs köze a rendezői szempontokhoz, a mély, éles kritikai elemzésekhez, a mű lényegi kérdéseihez, komplex szempontjaihoz. (Nem is beszélve arról a nehézségről, hogy eldönthetetlen, ki a közönségben a laikus és ki a profi. Hova tartozik a magyartanár, a nem hivatásos színikritikus?) A profik értelmezésének hallgatása a többiekben lehet dinamikus, aktív folyamat, előértelmezői stádium. Az aktív közös értelmezés: a nem szakmai olvasó bekapcsolása saját érintkező felületén át a nagyobb egységbe, az élő egészbe pedig már katartikus erejű, megtestesülő hermeneutika. Éppen azért, hogy nem feledkezhet meg az egész érvényesítéséről, ha nyomokban is, esztétikai természetű tevékenység. Projektjeimben (pl. hivatásuknál fogva, a művekben szereplőkként) érintett laikusokkal értelmeznék irodalmárokat moderálásával magas esztétikai minőségű alkotásokat.⁶ A folyamat forgatókönyvének kidolgozása a terápia kulcskérdése. A terapeuta különleges szerepet játszik, sokoldalúan koordinál. Irodalmi és pszichológiai kompetenciájával jelen van és háttérbe vonul váltakozva, sőt egyidejűleg: amikor nem szól, akkor sem kevésbé jelenlévő. Tudnia és éreznie kell, mikor mennyire lehet tevőlegesen aktív. Kibontja és kibontatja a csoporttal a műben rejlő egzisztenciális tartalmat, a műről beszélteti a résztvevőket úgy, hogy érintettségük érvényesüljön, ám a mű általi fedésben és védettségben. Ahogyan a meseterápiában a mese mágiája, nyelve, világképe óv, úgy más irodalmi műfajoknál a szövegkohézió, a mű megalkotottsága, komplexitása, nyelvi megformáltsága teszi védetté a hozzá forduló, vele küzdő, ölelkező, tőle feloldást váró személyt. A spontán, terapeuta nélküli beszéd egy műről (ahogy a laikusok, a rajongók körei, honlapjai, szerveződései is példák rá időnként) – elcsúszhat. Lényegi kérdés a megnyilatkozások koordinációja. A szakmai irányítás a személy és a műalkotás biztonságát is biztosítja. Kevésbé lehetséges így, az ő jelenlétében vájkálni a megnyilvánulóban, s nem történik visszaélés a művel. Használta korrekt elveken alapul, a módszer az alkalmazott irodalomtudomány része lesz, professzionális (adekvát) viszony fejeződik ki benne, általa az irodalomhoz. Szakmai olvasón ugyanis (többféleképpen is definiálják, ki is ő: Laikus 2005⁷) olyan befogadót értek, aki a művet minél teljesebben, rétegzettebben közelíti meg, nem egyszerűsít, élvezetét nem szűkíti le egyes kódokra. A biblioterápia érdeke is az, hogy méltó (nem féloldalas, nem felszínes, nem erőszakolt) találkozást segítsen elő a művel, így részeseülhet a terápiában résztvevő a minőségi irodalom gyógyító energiáiból. Nem hagyja laikusnak maradni, laicizálódni a résztvevőt, hanem éppen azokkal az eszközökkel látja el, abban a látásmódban részesíti, ami az esztétikumra teheti fogékonná. Arra érzékenyíti. Életségvegei visszaíródnak a centrális, kitüntetett szövegre, azzal méretnek meg, azzal dia-

logizálnak, de nem önállósodva, hanem a művet megérteni vágyva. Kontextusokat, metatextusokat ad a résztvevő, nem pedig pretextusokat gyárt további textusokhoz, a másik élettörténetéhez, ahol a kiinduló mű is egy pretextus a többi sorában. Nálam tehát elvi, szemléleti jelentősége van a hermeneutikai kódoknak a biblioterápiában. A dialógus szókratészi értelemben az: a főszólam a műé, ahogyan ott is a beszélő-tanítóé, mi beleszólunk, belekérdünk, hogy megértsük azt, értelmezvén belső viszonyait, s megtalálva saját helyünket, bejáratunkat világába. Úgy írjuk szét, ha ehhez a metaforához ragaszkodnánk, mint Hoi Cheu, hogy felerősítjük egyes pontjait résztvevő beszédünkkel, élővé tesszük hozzászólásunkkal, beleíródva belakjuk egyes helyeit. Saját rést találva rajta, azon behatolva részeseivé válunk. (Gilbert 2001)⁸

Én tehát a biblioterápia minőségi szépirodalmat alkalmazó ágazatával foglalkozom, s nem az önsegítő pszichológiakönyveket használó⁹, sem a pszichiátriai betegekkel foglalkozó ágával, minthogy az utóbbihoz, úgy tartom, más kompetenciákra is szükség lenne. Az egészséges kamaszokat és felnőtteket részesíti az én programom az irodalom által annak támogató erejében egzisztenciális léthelyzeteik megoldására.

Ez megtörténik egy jó irodalomórán is – megtörténik? Megtörténhet – és sokszor tényleg megvalósul. Általában zárt ajtó mögött zajlik az irodalomóra, tudásunk erről csak közvetett lehet. Az ilyen magyarórákat megélték mesélnék legendákat aztán tanárukról s válnak olvasó felnőtté. Ezt művelte Mérei Ferenc tanítványaival¹⁰, erről szól A holt költők társasága, s megannyi karizmatikus tanáregyenység a művészetben és a szóbeliségben. Akik ebben hisznek, mert maguk is ezt kapják az irodalomtól, kellően élvezet- és élményközpontúak, mérsékeltlen tekintély- és tantervtiszteelők, s szeretnek harmonikusan élni, magyartanárként ezt adják át, mert nem is igen tudnak mást csinálni. A tanterv, a tananyag egyéb (történeti, elméleti) vonatkozásait a műértés természetes összetevőiként közvetítik, a műhöz történő közeljutás lépcsőfokaiként, köreiként, kontextusaiként.

Hasznos az irodalom – az irodalomtanításnak lehet haszna. Ma is – s már mióta – kívánatosan aktuális ez az óhaj, s vérrel-verítékkal érvelünk mellette, indokoljuk létjogosultságát – sokféleképpen. Kálmán C. György például azzal, hogy írástudó, szövegértő, művelt és művelhető, különböző szintű és típusú kvalifikált munkahelyeken továbbképezhető diplomás a bölcsész, az irodalmár. Tud érvelni, gyakorlati rétor és hasonlók. Emellé az argumentáció mellé én az élni segítő funkciót emelném ki, a mentálhigiéné, a lelki egészség szempontját. Ahogy az iskola egésze is jobban tenné, ha megengedné magának, hogy szerethető tartalmakat tanítson, s élni tanítana más tantárgyaival is, úgy az irodalomról sem a megtanítandó lexikális, műveltségi területként és elemzési technikák elsajátítására irányuló tevékenység tárgyaként kellene megnyilatkoznia. Az életközelséget egyre

inkább kikényszeríti a (más, digitális adat- és vilárendszerben mozgó) máshonnan tájékozódó diák. Az irodalom lehet vonzó, lelki szükségletet betöltő médium: a mindenkori emberi panasz és öröm szava. Szóragoztató, tanító funkciói mellett meg is vigasztal analóg helyzetével. A tanórán érvényesülhet ez a megközelítése, sokszor azonban bűvészmutatvány – legalábbis a jelen helyzetben, ezekkel az outputokkal, kimeneti követelményekkel, ebben az erőltetett menetben. Külön foglalkozáson (szakkör, könyvtári foglalkozás¹¹, fakultáció) könnyítettebb, komfortosabb a helyzet. A normál óra dolga is az volna, hogy megérintse a gyereket, felkeltse benne a hasonlóság érzetét saját helyzetével, kialakítsa benne annak érzékelését, hogy köze van hozzá, hogy része a mű világának, a mű pedig az élet valóságának, bármikor játszódik is az. És nemcsak az irodalom. Az az embertípus hajlik a biblioterápiára, aki részese akar lenni az életnek, öntudatos szereplőként, játszótársként s partnerként egyúttal részesülni akar más szakmák, tudományok eredményeiből is. Magára vonatkoztatja azokat. Igényes laikusként tudatában van: az ő bőrére megy a játék, s nem hiszi el, hogy ne értené a világ dolgait, ha elmagyaráznák neki értelmesen. A (nem klinikai) biblioterápia így jár el: bekapcsolja az olvasót, az egyént az olvasmány vérkeringésébe, segít a közvetítésben, rávezeti, hogyan szól akár róla. Az olvasó-résztevő pedig kitárulkozásával kulcsot is adhat ehhez. Beavatja a többieket a maga érintettségének mikéntjébe, gesztusait a terapeuta pedig meghálálja kompetens vezetéssel a saját világokba, a műébe és az egyénékébe. S mindezt – jellemzően – csoportosan. Arra törekszünk, azt bátorítjuk, hogy a résztvevők rájöjjenek, róluk szól az irodalom, ez az ő életük is, és szorgalmazzák a kibeszélés fórumainak létrejöttét. Az oktatás-nevelés harmonikus eleme, része, velejárója, szemléleti módja is lehetne ez a megközelítés tehát, amely eleve érintettnek tekinti a diákokat, az embert, a befogadót, a személyt, aki foglalkozik valamilyen tárggyal. Az ilyen iskola nem ad végül hármast, négyest informatikából annak, aki tud ugyan filmet csinálni, honlapot készíteni számítógéppel, csak bizonyos fogalmak definiálásában pontatlan, ám gyakorolja őket, azaz a gyakorlatban dolgozik velük, használja – így ismeri őket. Ez az iskola nem csak könyvből-papírból tanítja a biológiát-földrajzot, a testnevelésbe beleérti a táncot, a jógát, a relaxációt.

És magyarórán verset írat – mondják a kreatív írás lelkes prófétái, mára elég sokan. Ma reggel (2011. 11. 02.) egy 2010-es Záróra (a magyar televízió hajdanvolt igényes kulturális beszélgetőműsora) ismétlésében valamilyen nemzetközi diákcsoport együttműködésére utalva Jelenits István rosszallásának adott hangot azzal a vélekedéssel kapcsolatban, hogy egy Goethe-vers szépségét állítólag úgy érzik át jobban a diákok, ha ők is írnak arra a témára valamit. A kérdés tehát, hogy inkább olvassák és bontsák ki gondolkodva, beszélve róla, vagy írják át az esztétikailag értékes

művet. Nem helyeselte az utóbbit, mert alacsonyabb szintű esztétikum közegében maradnak így. Ha saját csetlő-botló verseikkel foglalkoznak, kimaradnak a magasabb rendűből. Én nem határolnám el a kétféle megközelítést, a saját írást és a kanonikus szövegek értelmezését, mindkettőnek van szerepe a biblioterápiában. Kiadói munkatársaktól is gyakran hallani azonban, hogy csak írunk és írunk, ontjuk rájuk kéziratainkat – ám kevésbé akarunk olvasni, amit ők a kéziratok beérkezésének gyakoriságán és a raktárállomány lassan apadó voltán mérnek le. Jelenits István

azonban a művészetterápiás kongresszuson elhangzott előadásával, annak már a címében¹² megfogalmazódó állításával azonban mélységesen egyetérttek: „Miért jó, ha az esztéta betekintést nyer a biblioterápiában alkalmazott értékes irodalmi szövegek terápiás fogadtatásába, és miért jó, ha a terapeuta ismereteket szerez az általa alkalmazott irodalmi művek esztétikai értékeiről?” Jelenits itt elhatárolódott a kimmersz, irodalmi értéket nem képviselő szövegek alkalmazásától a biblioterápiában. Más kérdés azonban a saját (és más, pl. kortárs) átirat impozáns, inspiráló feladata, újszerű nézőpontja az olvasás, az irodalom megszeretetésében. Fűzfa Balázstól egyenesen azt hallottuk

egy nemzeti klasszikusokat újraolvasó konferencián,¹³ hogy nem kell feltétlenül megtanítani, azaz együtt értelmezni az osztállyal a Berzsenyi-verset, elég, ha ott találja azt a diák a maiak mellett a könyv lapján a Berzsenyi-fejezetben, s elég annak felcsigázó átirataival foglalkozni. (Ami nem jelenti, hogy a tankönyvszerző Berzsenyi-verseket nem olvastatna a gyerekekkel – csak éppen nem mindet szánja az órára, közös feldolgozásra, még ha ott szerepel is a könyvben. Ilyen esetekben működésbe léphet a perifériális látás-olvasás.) Hadd dolgozzon klasszikus, kanonikus szövegekkel a diák a szó akár radikális értelmében kreatívan, szétszedve, majd visszaállítva azokat. Próbálgassa, másképp is kijönne-e ugyanazokból a szavakból valami érdekes, ő vajon mit és hogyan rakosgatna belőlük össze. Legyenek a műhöz kérdései, szempontjai, vegyen részt a munkacímeket, szövegváltozatokat ízelgető, latolgató, mérlegre tevő vitában, éljen a felkínált drámapedagógiai eszközökkel. Merjen saját, mai nézőpontból fordulni a műhöz, s a megértés–értelmezés során legyen akár kritikus, de maradjon figyelmes a válaszra, a korabelire is. Visszatérve a mai átiratra: úgyszólván a feldolgozás, valamiféle parafrázis jut el hozzá gyakrabban

*...bekapcsolja
az olvasót,
az olvasmány
vérkeringésébe...*

és előbb, a mitológia például már rajzfilmen, filmen, miért ne lehetne kiindulni akár azokból.

És a részletből. A részlettel nehéz a dolgunk, kínálkozik, adja magát, mégis problémát jelent az esztétának, hiszen töredék, csonk, nem végezhető rajta, nem olvasható ki belőle teljes körű értelmezés. Az irodalomtanítás és az irodalomtudomány egyik ütközőterülete így. Inkább verset és novellát választunk értelmezésre, a regény- drámarészlettel szentségtörésnek érezzük a munkát. Éppen a más szakmákból jövő biblioterapeuta, művészetterapeuta kollégáink, például pszichológusok szabadíthatnak fel bennünket ez alól a gátlás alól. Példáikkal, esettanulmányaikkal igazolják, hogy lehet – és bemutatják, hogyan lehet, ők hogy szoktak a részlettel dolgozni.¹⁴ Előkészíthetjük, kikerekíthetjük saját közléssel mi is azt, vannak módszereink, eszközeink a kiteljesítésre más szinten, intratextuális bővítéssel.

Az irodalomóra, mint eddig igyekeztem széles körűen indokolni, valóban lehet adekvát terepe a biblioterápiának, de más közegek ugyancsak léteznek, teremthetők és teremtenők művelésére. A művek köré szerveződő csoportos biblioterápia az élményt, a kételyt, a kérdéseket osztja meg önismereti tétellel. Nem a mű irodalomtörténeti és irodalomelméleti elhelyezése, körüljárása természetesen a cél sem az iskolában, sem más terepeken az ilyen irányú „kipótlással” sem (amire órán kívül csakúgy szükség van, mert ugyanarra a szemléleti alapra épül az olvasó felnőtteknek szóló fajtája is), hanem hogy eszközeikkel koherens, komplex, konzisztens rendszerben érjük el a teljesebb, valódibb, árnyaltabb világmegértést. Az eddigiekből nyilvánvaló: eleve irodalomolvasó, minőségi irodalom iránt érdeklődő, olvasási tapasztalattal, gyakorlattal rendelkező személyek csoportjait moderálom, az ő igényük hívta létre köreinket. A résztvevő modellekkel találkozik a művekben, s ezekből választhat, ezeket viszonyítja (egymáshoz, magához, magukhoz). Felszabadítóan hat rá, hogy nem csak egy út van, a sajátja, a neki nyilvánvaló, az elsőre felismerhető, hanem többféle – ami az irodalmi mű távlatából látszik jól, rajzolódik ki általa. A másikkal való dialógus dialógusfilozófiai-esztétikai vonatkozásairól beszélő Jeney Éva és a bahtyini monologikus (mindentudó narrátori) és polifonikus, dialogikus (többféle szereplőit figyelembe vevő narrátori) beszéd különböző hatásáról értekező Papp Ágnes Klára is¹⁵ ebben a kontextualizálásban mozog, ebben a viszonylatban érdekelt. (...)

JEGYZETEK

- 1 E. SZABÓ László: A hiba nem az ön gyermekében van.. http://www.es.hu/e_szabo_laszlo;a_hiba_nem_az_on_gyermekeben_va;2003-02-24.html
- 2 BOLDIZSÁR Ildikó: Meseterápia – Mesék a gyógyításban és a mindennapokban. Magvető Könyvkiadó, 2010.

- DJEDOVIC, Vahida: Through Fairytale To The Insight. „It is only with the heart that one can see rightly; What is essential is invisible to the eye, In: CD, II. Művészetterápiás Világkongresszus anyaga, Bp., 2011
- 3 PAPP Ágnes Klára: Több-személyes világirodalom-történet, A perifériáról a centrum. Világirodalmi áramlás a 20. század középső évtizedeitől 1–2. Szerk.: Gilbert Edit, Pannónia Könyvek, Pécs, 2004–2005. 163 +153 oldal, 2500 Ft, Élet és irodalom, 2008. jan. 30. http://www.es.hu/2005-11-13_tobb-szemelyes-vilagirodalom-tortenet. Utolsó letöltés 2014. 09. 19. A szerző itt egy irodalomtörténeti beszélgetőcsoport kollektív szubjektumát tekinti igen találóan „több-személyesnek”, minthogy nem marad érintetlenül az egyéni, a „saját” kultúráról kialakított és kinyilvánított értelmezés, minthogy azt kanalizálják a többiek, akik reflektálnak rá: ők a visszakérdező „másik”, „mások”.
- 4 JENEY Éva: Bibliotherapy and literary theory. Dialogue as the common denominator of bibliotherapy and literature, In: CD, a II. Művészetterápiás Világkongresszus anyaga, Bp., 2011. A továbbiakban: CD.
- 5 „There Is No Class in This Text: From Reader-Response to Bibliotherapy”. Textual Studies in Canada: Summer 2001, 13/14, 37–43.
- 6 Ld. 20. jegyzetpont
- 7 LÓRÁND Zsófia, SCHEIBNER Tamás, VADERNA Gábor, VÁRI György (szerk.): Laikus olvasók? A nem-professzionális olvasás értelmezési lehetőségei, L'Harmattan, Bp., 2005.
- 8 GILBERT Edit: A Tanítvány, a Krónikás és az Áruló. Utak A Mester és Margaritához. Pro Pannonia, Pécs, 2001, 244 o.
- 9 WANG, Ching-huang: Reading for Stress Resulting from Looking After a Mother-in-Law with Alzheimer, In: CD, II. Művészetterápiás Világkongresszus anyaga, Bp., 2011, uo: SÁMI Judit: Self-help and creative bibliotherapy in Ireland, aki a „Books Can Help” programról számol be, ahol önségítő könyveket kap a kliens. Én nem a didaktikus, a könyvbe sűrített receptúrát hasznosító, hanem a szépirodalmi ággal foglalkozom.
- 10 MÉREI ÉLET – MŰ. Tanulmányok. Új Mandátum Könyvkiadó, 2006. Szerk.: Borghos Anna, Erős Ferenc, Litván György, 307 o.
- 11 A könyvtárra koncentráló biblioterápiáról s más világok, hiedelmek dokumentumainak felhasználásáról, amelyekkel érzékennyé tehető az egyén a másásra ld. pl.: BREWSTER, Liz: Medicine for the soul. Public library journal, 2008 Summer, 5–11. p. <http://www.cilip.org.uk/filedownloadslibrary/groups/plg/plj232brewster.pdf>, utolsó letöltés 2014. 09. 19. és általános irodalomterápiáról: DOLL, Beth– DOLL, Caroll: A biblioterápia meghatározása, Könyv és nevelés. 2000. 2.évf. 3.sz., <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=1> 2014. 09. 19. 39, PEHRSSON, D. – McMILLEN P. S., „A Bibliotherapy evaluation tool: Grounding Counsellors in the therapeutic use of literature”. The Arts in Psychotherapy, 2005, Elsevier. Vol. 32, Issue 1, 47–59. o.
- 12 II. Művészetterápiás Világkongresszus plenáris előadásai, Bp., 2011. 08. 28–31
- 13 A 12 legszebb magyar vers- konferenciasorozat legutóbbi állomásán (Kemenesalja, 2011 szept. 30 – okt. 2.)
- 14 Embertan és irodalom. Elbeszélésbe oltott gének Lj. Ulickaja regényeiben. Szerk. GILBERT Edit, Pécs, Művészetek Háza 2005, 7–22. p.
- 15 PAPP Ágnes Klára: Bibliotherapy from the perspective of narratology, In: CD.

KAMARÁS ISTVÁN OJD
 UTÁNAM, OLVASÓK!
 (OLVASMÁNYREGÉNY)

Kamarás István OJD mint tudós olvasáskutató már többféleképpen vizsgálta műalkotások befogadását, az olvasói viselkedést.

Ezúttal egy határmenti (a szakirodalom és a szépirodalom egymást átfedő halmazaihoz tartozó) műfaj keretében vizsgálja az irodalmi mű olvasásának folyamatát.

A Mester és Margarita hét – különböző nemű, korú, történetű, élethelyzetű, értékrendű, ízlésű és világnézetű – olvasója reflektál új művében egyfelől a világhírű regényre, másfelől egymás olvasatára. Így egyszerre lesznek szereplői a regénynek, társszerzői az írónak.

w w w . p o n t k i a d o . h u